

Anmeldelser og Noter

Søren Kierkegaard, *International Bibliografi*, udg. af J. Himmelstrup under medvirken af K. Birket-Smith. 1962, 216 pp. (Kbh., Nyt Nordisk Forlag, Arnold Busck).

Hvem Guderne vil ondt, gør de til Leksikograf! Allerede i Mellemlkrigsaaene begyndte den amerikanske Præst B. E. Underwood at samle Materiale til en Kierkegaard-Bibliografi, og ligeledes for adskillige Aar tilbage begyndte Indsamlingen ved Bibliotekar P. Dyssegaard og Dr. Himmelstrup herhjemme. Kort efter Krigen fremkom saa Aa. Kabells og Aa. Henriksens Behandlinger af den skandinaviske Forsknings Historie, i 1948 og i 1951; men selv om Kabells Bog indeholdt en fyldig Litteraturfortegnelse, var det allerede dengang – med den stærkt stigende Interesse for Kierkegaard – naturligt at søge tilvejebragt et bibliografisk Hjælpemiddel. Da jeg fik Kendskab til Dr. Himmelstrups Plan og samtidigt, at det vilde kunne tage Tid, før den blev fuldført, udkastede jeg selv en Plan til et midlertidigt Hjælpemiddel, der udkom i 1951 og blot blev betegnet som »Bidrag til en Bibliografi«, indeholdende 674 Numre, med Hovedvægten lagt paa Registrering af samlede Ud-gaver, fyldige Udvalg paa Dansk og i Oversættelser, og paa den nyere Litteratur.

Nu foreligger saa omsider den af Dr. phil & jur. J. Himmelstrup redigerede Kierkegaard-Bibliografi, indeholdende ikke færre end 6995 Numre.

Først og fremmest maa man da anerkende den Udholdenhed og Flid, der er nedlagt i denne Bog. Den er et nyttigt Hjælpemiddel ved videregaaende Studier af Kierkegaard.

Men dernæst maa jeg fremkomme med en Oplysning, der havde haft sin naturlige Plads i Bibliografiens Forord, samt nogle kritiske Bemærkninger til selve Fortegnelsen.

Paa en Tid, for en halv Snes Aar siden, da Arbejdet paa denne omfattende Bibliografi bogtaveligt var gaaet i Staa, af flere Aarsager, gjorde jeg mig en Del Ulejlighed for at faa det i Gang igen, baade med Forhandlinger til forskellig Side, og med at skaffe Assistance til Indsamlingsarbejdet, og først da det var lykkedes mig at skabe Kontakt mellem cand. mag. Birket-Smith, der havde Erfaring med bibliografisk Arbejde, og Dr. Himmelstrup, kom man over et dødt Punkt. Det kunde godt have været nævnt, og ligesaa, hvem der – skønt der viste sig intet Stof at være – gennem-søgte lange Rækker af Tidsskrifter paa slaviske Sprog, nemlig cand. theol. Marie Mikulová Thulstrup.

Dernæst nogle kritiske Bemærkninger.

Formatet finder jeg uheldigt. Der er i sig selv ikke megen Grund til at vælge Kvartformat til en Bog paa 216 Sider. I Oktav vilde den, med samme Skrift, antagelig have fyldt 300 Sider – og saa kunde den have staaet paa samme Hylde som Kierkegaards Forfatterskab og Litteraturen om ham. Nu bliver den, alene

paa Grund af Formatet, paa de fleste Læsesale og Biblioteker placeret et helt andet Sted, og det er simpelthen upraktisk.

Skriften og den tekniske Opsætning er fortrinlig; men man savner levende Kolumnetitler, saa man altid straks ved et Blik kan se, i hvilken af de mange Afdelinger man befinder sig.

Hvad selve Principerne for Udarbejdelsen angaar, har jeg ikke meget at indvende undtagen paa eet, meget væsentligt Punkt. Det er udmærket, at man har tilsigtet at tilvejebringe en Brugsbibliografi og ikke et Værk for Boghistorikere. Forkortelser og Tidsskriftfortegnelse er fortrinlige; men i Forfatter-Registret og endnu mere i Emneregistret træder en Svaghed frem, som er langt mere mærkbar, naar man gennemlæser selve Bibliografien, efter at man med Forbavselse har læst i Forordets første Afsnit, at »den systematiske Stofindsamling slutter med Nytaar 1956, hvad der meddeles derudover er spredt og tilfældigt.« Det er et Hul paa seks Aar.

Naar man ved – hvad der ikke kan være ukendt hverken for Dr. Himmelstrup eller i hvert Fald nogle af hans Medhjælpere – at netop i disse Aar er der udkommet baade en hel Række nye Udgaver og Oversættelser af Kierkegaard (blot som eet Exempel kan nævnes Masaru Otanis Overs. 1959-61 af »Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift«) og en Mængde Bøger og Afhandlinger, ofte af stor Betydning, saa maa det karakteriseres som yderst uheldigt, at Dr. Himmelstrup end ikke har gjort et Forsøg paa at medtage blot de mest nærliggende, som fx alle udkomne Bind i Søren Kierkegaard Selskabets »Populære Skrifter« og »Kierkegaardiana«. En Bibliografi, hvor Fuldstændigheden for disse sidste Aar

end ikke er tilstræbt, er jo allerede ved sin Fremkomst forældet. Vilde man ikke mod Arbejdets Slutning have brudt Nummereringen, kunde man jo blot have anbragt et Supplement efter Hovedafdelingen. Det er Bogens første, men betydelige Svaghed.

Den største Svaghed ved Bibliografien ligger ikke i Ordningen, som i flere Henseender ikke er synderlig praktisk, hvilket jeg kommer til, men deri, at hverken Redaktør eller Medarbejdere kender nok til det vældige og vanskelige Stof, de har registreret. Det er i hvert Fald den eneste plausible Forklaring, jeg kan finde paa det mærkelige Forhold, at medens Rub og Stub er registreret for den ældre Tid, selv komplet ligegyldige Avisartikler og Smaaanmeldelser, saa har man for den nyere og nyeste Tid aabenbart slet ikke haft Forstaaelsen for, hvilke Forskernavne, der betyder noget, og hvilke Navne man (naar Fuldstændighed alligevel praktisk er uopnaelig) ikke havde behøvet at gøre sig saa stor Ulejlighed med. Det havde saaledes – rent eksempelvis – været nok saa godt at faa alle Prof. Sløks og Dr. Malantschuks begrebsanalytiske Afhandlinger med som at bringe omhyggelige Oplysninger fx om et Nytaarsinterview med Chr. Bartholdy, hvor baade Grundtvig og Kierkegaard er sat i Overskriften i den paagældende Avis!

Medens den sprogligt-geografiske Ordning i Bibliografiens I. Afdeling (Kierkegaard-Udgaver) er paa sin Plads som den eneste naturlige, saa finder jeg en sproglig-geografisk Ordning af Litteraturen om Kierkegaard (II. Afdeling) grumme upraktisk. Dertil kommer, at Ordningen indenfor de enkelte Sprogomraader er alfabetisk efter Forfatternavn, hvilket bl. a. har den Ulempe, at

Forfattere, der har publiceret deres Undersøgelser paa flere forskellige Sprog, nu skal søges flere forskellige Steder, der tilmed ikke alle i hvert Tilfælde er nævnt i Forfatterregistret – og tit har jeg søgt forgæves, bl. a. mine egne Bidrag.

Det havde været langt at foretrække med en anden, for den Sags Skyld ogsaa udvortes Ordning, som fx Bibliografier og andre Hjælpemidler, samlede Udgaver, Enkeltudgaver, Udvalg, derefter Oversættelser paa samme Maade. Recensioner, for saa vidt de har nogen varig Betydning, kunde saa have været anbragt efter hvert enkelt Nummer, men uden selvstændig Nummerering. Den store II. Afdeling kunde man bedre have delt i fx Bøger (igen med Anmeldelser efter hvert Nummer), Tidsskriftafhandlinger, Afsnit i andre Værker (Afsnit i Leksika, Litteraturhistorier, Filosofihistorier etc., Festskrifter, Essaysamlinger etc.) og sluttelig Avisstof, der fylder mest og betyder mindst.

Havde saa endelig baade Emneregistret og Forfatterregistret været fyldigere – og korrekte for det sidstes Vedkommende (samme danske Forf. er optaget under to Navne), saa kunde dette have bødnet noget paa den upraktiske Ordning.

Det er beklageligt, at et saa stort og langvarigt Arbejde, som Bibliografien repræsenterer, er behæftet med saa betydelige Mangler som den foreligende, der vel næppe i en overskuelig Fremtid vil faa en Afløser og Fortsættelse.

Niels Thulstrup.

»Øjeblikket« – Nogle Bemærkninger til en ny Udgave af S. Kierkegaard: »Øjeblikket«, ved Villads Christensen.

I Serien »Uforkortede Udgaver« har Hans Reitzel udsendt Søren Kierkegaards

»Øjeblikket« i en ny, fornem Udgave, hvor Professor P. G. Lindhardt, Aarhus, har ledsaget det mere end hundreedaarige Værk med en solid og indgaaende Introduktion. Skønt »Øjeblikket« just ikke frembyder særlige Forstaaelsesvanskeligheder, som adskillige andre af Kierkegaards Værker, er det ikke desto mindre i høj Grad paa sin Plads, at Læseren bliver orienteret, da han ellers er udsat for at faa Indholdet galt i Halsen. Der kan være Risiko derfor endda. Men med saa gode Akkreditiver, som Professor Lindhardt har medgivet det, skulde der være Muligheder for, at »Øjeblikket« kunde finde Forstaaelse, selv med det alt andet end behagelige Væsen, det nu engang har.

Professor Lindhardts Indledning, som omfatter 20 Sider, byder paa mere end strengt nødvendigt, idet den i Grunden giver Forkundskaber til Studiet af den hele Kierkegaard, mens »Øjeblikket« som bekendt kun udgør den drabelige Slutspurt. Men det er kun godt, saasom Kierkegaards Livsværk er en Enhed. Alligevel tror jeg nu ikke, det vil være heldigt at starte Studiet med »Øjeblikket«, som det antydes paa Bagsiden af denne Udgave, dertil egner »Enten–Eller« sig helt anderledes; man maa begynde med Begyndelsen. En helt anden Ting er, at der absolut ingen Grund er til at springe »Øjeblikket« over, som skammede man sig over, at »Inderlighedens Prædikant« kunde nedlade sig til at begaa et saadant »Skandskrift«. Værket har sin bestemte Plads i Helheden som den nødvendige Slutningsfinale, hvor Forfatteren gik fra Theori over til Praxis, hvor modbydeligt han saa følte dette. Samtiden skulde dog vide, det var Alvor.

Jeg tror ikke, Forholdene i Datiden og hele Kierkegaards Position kan fremstil-

les klarere, end Professor Lindhardt her har gjort det. Vi faar hele Angrebet belyst; Personerne, Mynster og Martensen med flere træder tydeligt frem i deres Afmagt overfor Kierkegaards Krav om ærlig Indrømmelse af Fakta. Man faar et klart Indtryk af, i hvilken Grad Kierkegaard har været et Sennop i Næsen paa de høje Herrer og bragt Forstyrrelse i deres Cirkler. Derimod tror jeg nu ikke som Professor Lindhardt, at man kan frikende Kierkegaard for »Pietisme, Munkekristendom og Askese«. En Mand, der alle Dage saa sig selv som »poeniterende«, slipper aldrig fri af det tunge Kristendomssyn, der var indpodet ham i hans Faders Hus, tilmed da hans egne Livsforhold med den nødtvungne Forsagelse af Ægteskab og Præstegerning begunstigede det mørke Syn paa Livet. At han saa rigtigere paa Kristendommen som Livet i Guds Naades Lys i sine gode Stunder forhindrede ikke, at det staaer som et Motto over Kirkekampen: »Tilbage til det Kloster, hvoraf Luther brød ud!«

En anden Ting, jeg ogsaa maa nævne i denne Sammenhæng, er Forholdet med den »Moral«, der findes i »Indøvelsen« og den »Note«, Kierkegaard tilføjede til Angrebets Start i Fædrelandet. Begge omtales udførligt hos Lindhardt. »Moralen« aabner Udsigt til et lykkeligt Dagligliv, naar vel at mærke Indrømmelsen til det »i strengeste Forstand at være en Kristen« er givet. Og »Noten« taler om den mynsterske Formildelse af Kristendommen som noget, vi almindelige Mennesker hjælper os med, og som skal respekteres, vel at mærke efter at den sande kristelige Forkyndelse ved lidende Sandhedsvidner er sat i Højsædet. — Men nu skete der jo det, at Kierkegaard selv den

16. Maj 1855 anmeldte det nye Oplag af »Indøvelsen« og der sagde: »Nu er jeg ganske enig med mig selv om et dobbelt: baade, at det bestaaende er, kristeligt, uholdbart, at hver Dag det bestaar, kristeligt, er Forbrydelse; og at paa den Maade har man ikke Lov til at trække paa Naaden. Tag derfor Pseudonymiteten bort; tag det tre Gange gentagne Forord bort og *Moralen til Nr. 1*; saa er »Indøvelse i Christendom«, christeligt Angrebet«. — Men naar »Moralen« falder bort, betyder det ogsaa, at »Noten« sættes ud af Kraft, og »Øjeblikket« kan just ikke siges at udtale nogen Respekt for Mynsters Formildelse eller Fortyndelse. Men det vil jo igen sige, at Kierkegaard havner i en Slags Munkekristendom.

Professor Lindhardt bifalder i sin Indledning Professor Sløks Dom, at Kierkegaards Tankeverden i en vis Forstand et Vidnesbyrd om en »*monumental Armod*«. Det forstaaer jeg ikke og kan ikke indrømme, tværtimod. En Mand, hvis Aand er af et saadant Omfang, at han behersker hele sin Tids Dannelse og er i Stand til at affærdige Æsteticismen, gøre Kaal paa Tidens Modefilosofi, er en filosofisk Selvtænkter af Rang, endog er i Stand til at skrive Digtværker som »Stadier paa Livets Vej«, hvis opbyggelige Værker er noget helt for sig, og hvis journalistiske, polemiske Arbejder er ligesaa spillevende, som da de blev til, at hans Tankeverden skulde lide af monumental Armod! Jeg synes, man skal være meget højt paa Straa for at udslynge en saadan Frase, fordi der bag alle Kierkegaards Foretagender stod dette: »Han vilde eet«. Jeg er af den Formening, at Enhed bag Mangfoldighed er en Dyd og ikke Armod, langt mindre »monumental« Armod.

Dette var blot et Par personlige Bemærkninger til den saa fortrinlige Indledning. Og da nu Kierkegaards »Øjeblikket« igen er i Handelen, er der Anledning til at standse op for dette enestaaende Værk, der har en Evne til at afsløre Brist hos en selv som næppe noget andet. Tit, naar jeg har mødt selvglade unge Præster, har jeg tænkt: »Det er forkert, at ikke »Øjeblikket« er indlagt som obligatorisk Læsning for theologiske Studenter!.

Maaske skulde der ogsaa i en Anbefaling for en Anbefaling af »Øjeblikket« siges et Par Ord om Kirken i vore Dage i Forhold til Kierkegaards Dage. Og det maa da siges, at de Hundrede Aar naturligvis ikke er gaaet sporløse hen over den danske Kirke. Det er bare ikke Kierkegaard, men Grundtvig, der har haft Indflydelse paa Kirkens Udformning. Kirken har derved faaet ikke ringe Lighed med et Dørslag; saa mange Ventiler er der bleven sat paa den, at man snart ikke ved, hvad »Kirke« er. Idealitet er der ikke meget af. Men det gaar jo; mange er saare tilfredse med Omnibussen. Frikirken, som Kierkegaard spurgte efter, har jo ogsaa sine Skavanker. Nu som før må man vel kviescere ved Ordene: »Man ved, hvad man har, og ikke hvad man faar.«

Villads Christensen.

Peter P. Rohde: *Søren Kierkegaard*. København 1960. Thaning og Appel. 175 pp.

Til de mange populære Oversigtsværker over Kierkegaards Liv og Tankeverden har Peter P. Rohde nu føjet sin. Noget væsentligt nyt venter man naturligvis ikke at finde i den Slags Bøger;

men et vist selvstændigt Præg har den foreliggende dog baade ved sin Placering af Kierkegaard i den tidshistoriske Sammenhæng, ved de mange, velvalgte, ofte hidtil ukendte Illustrationer, og ved sin Vurdering af Kierkegaard som Existensfilosofiens Forløber. En Mængde, ofte ret lange Tekster fra Kierkegaards Papirer, Breve og Værker citeres i Fremstillingen, der er skrevet med journalistisk Lethed og Flothed, som ikke helt harmonerer med de vanskelige Emner. Især har Peter P. Rohde benyttet »Begyrelset Angest« som en Nøgle til Forstaaelse baade af Kierkegaards Liv og Værker, og interessant er ikke mindst hans afsluttende, vurderende Kapitel og den lille Kierkegaard-Ordbog til sidst.

N. Th.

Søren Kierkegaards Dagbøger I, 1834–43, udvalgt og kommenteret af Peter P. Rohde. Kbh. 1961. 237 pp. (Thaning & Appel).

Peter P. Rohde er en dygtig Kender af Kierkegaard, og i hans Udvalg af Kierkegaards »Papirer«, der ialt skal omfatte tre Bind, har han faaet en Række af de berømteste og vigtigste Optegnelser med – og heldigvis ikke blot fra Gruppe A.

Udvalget er, stort set, loyalt og alsidigt; men Oplysningerne er desværre alt for kortfattede. Der er nu engang meget betydelig Forskel paa Kierkegaard, hans Samtid og hans aandelige Forudsætninger og vor Tids, og i et Udvalg, der netop henvender sig til et bredere Publikum, havde det især været paa sin Plads med fyldige Oplysninger, der kunde slaa Bro over Afstanden.

Ordningen er, fornuftigvis, kronologisk; men det er grumme upraktisk med nye Numre i Stedet for »Papirernes«.

Desværre er der adskillige Trykfejl i Udgaven, ikke mindst i de græske Ord og Citater, der i et enkelt Tilfælde er blevet ganske meningsløst.

Det maa beklages, at Udgiveren ikke har anvendt lige saa stor Omhu paa disse ydre Ting som paa selve Udvælgelsen, der er foretaget med sikkert Haandelag.

N. Th.

Jørgen Bukdahl: *Søren Kierkegaard og den menige Mand*. Søren Kierkegaard-Selskabets populære skrifter IX-X. Munksgaard 1961.

Jørgen Bukdahl har før og med held nedfældet ramsaltede bemærkninger om Kierkegaard-narkomanien. Nu har han fulgt dem op med en hel bog der vil vise, at Kierkegaards forfatterskab sigtede på den menige mand, som han så patetisk og forgæves stred for at få i tale. Den har en udmærket indledning om romantikken, »menneskeåndens vældigste forsøg på selvforløsning og det største – religiøst forklædte – forsøg på at bestride evangeliets antropologi, ikke mindst ved at allegorisere det og bringe en vis forsoning til veje mellem humanisme og kristendom.«

I denne romantik havde Kierkegaard sin baggrund, og den bekæmpede han med dens egne våben, denne især i sin slutfase evindelige æstetiserende, spekulerende, abstraherende og dialektiserende kulturdebat, med alle dens kvikke hoveder som vilde »lege med kulturproblemerne i fred samtidig med at give dem et vist religiøst alibi.«

Man synes at kende situationen igen fra tidsskrifter, bøger og visse kulturdyrkende avisers spalter. Bogen handler

nok om Kierkegaard og datidens mange koterier, de forskellige grupper af sammenspiste kulturpersonligheder som levede af og for at snobbe for hinanden og gensidigt beundre hinandens ekvilibristiske åndsudgydelser, fra Heibergs vaudeviller til Martensens etik; men man tager næppe fejl i mellem linierne at finde rappe sidehug til vore dages sensoromantiske kulturdebatanter. Bogen er ingen nøgleroman, men en række paralleler trækker sig selv.

Overfor alle disse ideligt medierende og spillende play-boys stilles så Kierkegaards energiske forsøg på at fastholde tilværelsens alvor og kristendommens virkelighed. Med flittig udnyttelse af Weltzers og Bågøvs kirkehistoriske arbejder tegnes han som barn af den revolterende og protesterende almue, både hvad angår hjemmet (et storartet afsnit om moderen) og dets religiøse milieu i skygge af de gudelige forsamlingsfolks krav om alvor i bekendelsen og under indflydelse af J.C.Lindbergs monumentale skikkelse – han som virkelig oplevede sandhedsvidnets kristelige og folkelige martyrium og betalte prisen for at tale synd og nåde lige i ansigtet på dannelsens religiøse schöntuerei.

Kierkegaards erfaringer under Corsar-striden gøres ikke til et kristeligt martyrium, men rigtigt fremhæves det at de – ad erfaringens, ikke spekulatiøns vej – gav ham at forstå at Kristi efterfølgelse er ét med forfølgelse. Og det virkeligt bitre var ikke at den menige mand, opmuntret ved dannelsens tavshed og antydede tilfredshed, optrådte som pøbel imod ham, men at han der havde villet bruge al sin kraft på at gøre kristendommen til et »folkeligt anliggende« derved blev afskåret fra at

blive hørt og forstået af dem han vilde have i tale.

Det ændrede dog ikke selve sigtet. Også kirkekampen – som Bukdahl behandler med større sans for syntesen end de fleste – skal forstås som et forsøg på at gennembryde alle sløringer med et krav om ærlighed (»Redelighed«), hvoraf den indrømmelse udspringer som både er evangeliets eneste forudsætning og samtidig dets følge. Bukdahl bekæmper med energi og talent den udbredte vrangforestilling at Kierkegaard var en religiøs individualist som i »inderlighed« vilde redde det bedste i sig selv. Nej, han var »social«, »folkelig«! Det gjaldt for ham fuldt saa meget om ligheden som om friheden.

Ordene er provokative og kan vel afspore; de er polemisk valgt, og de rammer hårdt mange steder i Kierkegaardsforskningens brogede historie. Jeg tror at Bukdahl går noget umetodisk til værks når han af breve og dagbøger vil slutte noget om virkningen af Kierkegaards forsøg paa at lægge torpedoer under dannelsens småskibsflåde. Den slags kan man næppe slutte af den slags, men det er en sag for sig og uden større interesse. Hans bog er for det første dygtig og kyndig, og for det andet er den skrevet med et engagement som er sit emne værdigt, med »lidenskab« kort sagt.

»Jeg er ingen kristen« – man ved hvordan de ord bestandig er blevet vendt mod Kierkegaard af kirkelige partiførere og kulturdebattører. Ifølge Bukdahl – og deri har han ret – udtrykker de solidariteten med »den menige mand«, med alle almindelige mennesker som ingen anden kristendom

har end den evangeliet forkynder dem. Deri ligger det »folkelige« ved Kierkegaard.
P. G. Lindhardt.

Alfred Klemmt: *Karl Leonard Reinholds Elementarphilosophie*. Eine Studie über den Ursprung des spekulativen deutschen Idealismus. Felix Meiner, Hamborg 1958. 596 Sider.

Filosoffen *Karl Leonard Reinhold* fødtes i Wien i 1758, han opdroges hos Jesuiterne, han studerede Theologi og Filosofi, men blev saa Protestant og Medarbejder ved Digteren Wielands Tidsskrift »Der teutsche Merkur«, der kom nogle Aar i Begyndelsen af Halvfjerdserne – for saa at blive Udgiverens Svigersøn. Med Tiden kom Reinhold under stærk Indflydelse fra Kants nyopdukkende Filosofi og regnes stadig for en af Kantianerne i Firsernes Filosofi; men siden bevægede han sig mere over i Retning af Fichtes Ding-an-sich-frie Tænkning, han blev Professor i Jena i 1787, men forflyttedes i 1793, Aaret før Fichte blev Professor i Jena, til Kiel i det danske Monarki. Her blev han Jens Baggesens nære Ven. Der er udgivet en stor Brevveksling imellem dem, og da Baggesen døde i Hamborg paa Rejsen hjemefter i 1826, blev hans jordiske Levninger ført til Kiel, hvor han gravlagdes hos Reinhold, der allerede var død i 1823. Det fælles Gravsted var Aarsagen til, at Baggesens Levninger ikke kunde føres til Korsør, da Kirkegaarden i Kiel for nogle faa Aar siden blev nedlagt.

Det er en Kæmpebog, *Alfred Klemmt* har skrevet om Reinhold og hans Samtid, der skildres under eet og med megen Lærdom. Ren Kantianer var Reinhold ikke. Han mente i Modsætning til

Kant, at Sanse- og Forstandsverdenen, mundus sensibilis og mundus intelligibilis, har fælles Rod, som det fremgaar af Reinholds saakaldte »Elementærfilosofi«, der hævder, at Bevidstheden bestaar i, at den blotte Forestilling sættes i Relation til Objekt og Subjekt. Bevidsthedens Fundamentalsætning siger, at i Bevidstheden bliver Forestillingen om den forestillende og det forestillede spaltet og sat i Relation til begge Faktorer. Det sikreste af alt er altsaa, at Forestillingerne eksisterer, eller *at* der forestilles, og at forestille betyder at modtage Stof til Forestilling og give det Forestillingens Form. Stoffet modtages altsaa, som det ogsaa er Tilfældet hos Kant; det er først senere, efter Paa-virkningen fra Fichte, Reinhold kommer til at mene, at Stoffet »gives« af Bevidstheden, og det kan jo ogsaa udtrykkes ved, at man siger, der slet ikke findes noget Stof, fordi det er Jeget, der sætter Ikke-Jeget, som det hedder hos Fichte i hans »Wissenschaftslehre«, eller at Verden (kun) er min Forestilling, som det kort før Reinholds Død blev hævdet af Schopenhauer i hans »Welt als Wille und Vorstellung«.

Alfred Klemmt begynder sin store Bog med at skildre Reinholds Position i hans Samtid, hvor han sattes overordentlig højt af mange blandt de største. Han agtedes højt af Kant og Fichte, af Herbart og Jacobi – og ikke mindst af Vennen *Baggesen*, der regnede ham og Kant for de to største originale Tænkere i det attende Aarhundrede. – Baggesen selv var ikke uden Originalitet; men han yndede ikke syntetisk Tænkning.

Reinhold har paa mange Maader været forud for sin Tid, og ifølge Alfred

Klemmt har han givet »eine Phänomenologie des reinen Bewusstseins«, der kan lede Tanken helt frem til Edmund Husserls Fænomenologi, og »eine Phänomenologie der Vorstellung«, som skal være et Sidestykke til Nicolai Hartmanns »Phänomenologie der Erkenntnis.« Trods al Kritik bliver Klemmts Formaal med Bogen derfor at give Reinhold en Slags »Ehrenrettung« ved at genfremdrage Elementærfilosofiens strenge Theoretiker og Systematikere.

Men Reinhold er tillige Bindeledet mellem Kant og Fichte, og hans Elementærfilosofi er den Akse, som Udviklingen drejede sig om. Blot blev Reinhold ikke staaende, hvor han begyndte, men gik over i Retning af Fichte, og Alfred Klemmt citerer med fuld Tilslutning den store Filosofihistoriker Kuno Fischers Karakteristik af Reinholds filosofiske Udvikling: Først var han ret længe selvlysende, derefter reflekterede han fremmed Lys, indtil han til sidst forsøgte endnu en Gang at lyse selv; men da er Lyset slukket!

Reinhold besad ikke den dybe Radikalitet, der skal til for at skabe den virkelig store Filosof, siger Forfatteren i Forordet til sin Bog, der begynder med at skildre Reinholds Udvikling, hans Vej til Kant og Forholdet mellem deres filosofiske Anskuelser. Til sidst skildres Forholdet mellem Reinhold og Fichte, der efter nogen gensidig Mistros kom hinanden temmelig nær; men iøvrigt faar vi Besked om Reinholds Forhold til saa at sige hele hans Samtid, og Forfatterens kritisk vaagne Blik fornægter sig ikke gennem Bogens mange og store Sider. Den er ikke Ferielektur, hverken kvalitativt eller kvantitativt;

men den giver set under Synsvinklen Karl Leonard Reinhold en god Introduktion til hele Tidsalderens filosofiske Problematik.

Et af de vanskeligste Punkter i Reinholds Filosofi er Problemet om *das Ding an sich*. Reinhold hævder, at om Virkeligheden af *das Ding an sich* er kun modsigende Forestillinger eller en Illusion mulig, og dette har sin Grund i, at Forestillingen som ovenfor nævnt skal participere baade i Subjekt og Objekt, i den forestillende og det forestillede, og denne Vanskelighed kommer stærkt til Udtryk hos Alfred Klemmt paa Side 280, hvor han skriver med kursiverede Typer: *durch die These des mittelbaren Enthaltenseins des Subjekts und des Objekts der Vorstellung in der »blossen Vorstellung« bzw. im Bewusstsein überhaupt hat Reinhold Vorstellung, Subjekt und Objekt der Vorstellung einander zu sehr angenähert und den Bogen der Bewusstseinsinhaltlichkeit offenbar überspannt; gleichzeitig hat er umgekehrt durch eine sehr weitgehende Verselbständigung des Bewusstseins dem Sein gegenüber und des Seins dem Bewusstsein gegenüber dies Sein selber in eine über das Ziel hinausschiessende, weil absolute Transcendenz dem Bewusstsein gegenüber gebracht, beide also zu sehr von einander entfernt. Damit ist die Korrelation von Sein und Bewusstsein verfehlt ...* «

Klemmt siger, at det var Tragiken i Reinholds Liv, at han, da han conciperede Ideen om sin Elementærfilosofi og derefter søgte at udvikle den nøjere og stedse mere systematisk, mente, at han dermed gav den Kantske Filosofi dens virkelige Fundament. At han stæ-

digt holdt fast ved denne Opfattelse, viser Begrænsningen i hans skabende Kraft og røber Mangel paa Selvstændighed, hedder det S. 464. Reinhold faar imidlertid den Ros, at han har været den første Enhedslærer blandt de efterkantianske Filosooffer, og dette har han været baade sagligt og methodisk, siger Klemmt S. 476f. Reinhold har sammenfattet Subjekt og Objekt til en ny Enhed, idet han vilde paavise, at de to Faktorer var lige betydningsfulde Betingelser for Forestillingen – hvilket var det saglige – og det methodiske ligger i, at han fremhævede, at Erkendelsens to Stammer, Form og Stof, var af samme Rod; men dette blev ganske vist Forudsætningen for den »intellektuelle Anskuelse«, der kom til at spille saa stor en Rolle i den unge Schellings Filosofi, og som bedst kan identificeres med den Intuition, der intet Hjemsted har i den Kantske Kriticisme. Denne Kantske Filosofi vilde imidlertid overvinde den gamle rationalistiske Filosofis Fornuftabsolutisme, der dukker op igen under et andet Navn og i en anden Form hos Hegel. Mellem ham og Reinhold kan Forholdet kun karakteriseres som en uovervindelig Modsætning.

Blandt det omfattende Periferi-Stof, som Alfred Klemmets Bog giver, er der ogsaa en Omtale af *Jens Baggesens* Forhold til Fichte, hvis System Baggesen ifølge Klemmt har opfattet aldeles rigtigt. Den Fichteske erkendelsesteoretiske Idealisme udtrykker en Ubeskedenhed, hvis første Sætning er en guddommelig og ikke en menneskelig Grundsætning (Side 46): Jeg er, fordi jeg er! Det rene Jeg er hverken Fichte, Reinhold eller Kant, det er Gud. Hvad i den ganske Verden kan være mere

orthodoks end det Fichteske Jeg, der er det første og det sidste i hans Sætningsrække, og derfor er Fichtes Filosofi ogsaa en steril Orthodoksisme!

Baggesens Rimkunst, der snart blev lige saa uovertruffen paa Tysk, som den er det paa Dansk, har faaet Udtryk i et spøgefuldt Digt, som Klemmt citerer i en Note paa Side 537, og som bør gengives her – for Baggesens Skyld, hvem hans Fædreland skylder en virkelig til Bunds gaaende Biografi og Karakteristik med tilhørende Redegørelse for hans filosofiske Tænkning, der mest har faaet Udtryk paa Tysk i de to Bind »Philosophischer Nachlass«, som Sønnen Carl A. R. Baggesen udgav 1858–63.

Ich setze mich!
 Versammelt euch zu meinen Füßen,
 Ihr Herren! jeder setze sich
 Und horche meinen strengen Schlüssen.
 »Ich selbst bin Ich,
 Gesetzt durch mich
 Und weil ich mich gesetzt, verstehet sich!
 Du da bist du! Er dort ist er!
 Doch diese Duen, diese Erren
 Sind alle Nicht-Ich, meine Herren!
 Und wer sich setzt durch sich,
 wie ich mich setzte, der
 Gebietet in der Welt der Duen
 und der Erren,
 Ein jetz'ger Mensch, ein künfr'ger Gott!«
 Da habt Ihr simpel, leicht und zwar
 im Grunde spott –
 Wohlfeil den Stein der Weisen,
 meine Herren!

Hvis Baggesen blot havde ejet den tilstrækkelige synthetiske Viljeskraft i samme Grad, som han havde Følelse og Intellekt, vilde han have været uovertruffen paa sit Felt. Det er ikke saa

sjældent, han dukker op i Alfred Klemmts Bog om Reinhold, hvor man kommer i Selskab med mange af Tidens største. Den er et saare dygtigt og meget flittigt Arbejde, der behandler en Tænkner, hvis Kvalitet ikke maa undervurderes, men hvis historiske Betydning ikke kan sammenlignes med den, der kan tilskrives Tænkere som Fichte og Hegel. Det har imidlertid sin Betydning i Filsofihistorien at skildre en saadan Mand, at gøre det grundigt og at sætte ham ind i den historiske Vennekreds og den filosofiske Kontekst, hvor han hører hjemme. Det er, hvad Alfred Klemmt har forsøgt, og dette Forsøg maa siges at være lykkedes.

Søren Holm.

Jan van der Meulen: *Hegel, die gebrochene Mitte*. Hamburg 1958. 358 pp. (Verlag von Felix Meiner).

Jan van der Meulen, der for faa Aar siden publicerede et kyndigt, men yderst vanskeligt Værk om Aristoteles, har offentliggjort en Undersøgelse af Hegels Filosofi, der ikke er lettere tilgængelig. Hovedemnet i Værket er Hegels Synesebegreb, som først analyseres i »Wissenschaft der Logik« og derpaa i de følgende Hovedværker. Forfatteren spiller i sin Fremstilling Aristoteles og Kant ud mod Hegel og omvendt, med det Resultat, at han lader en forvandet Hegel faa det sidste Ord – som man gerne overlader en Forfatter, der udtrykker sig bl. a. saaledes om Hegel: »Es ist der denkenden und verantwortungsbewussten Menschheit vielleicht noch nicht genügend zum Bewusstsein gekommen, welch ein erhebenes, zugleich ungeheuerliches und weitragendes Ereignis die Geburt der

absoluten Idee im Denken Hegels beudet. In ihr leuchtet das strenge, geschlossene Antlitz des Denkers mit dem festen, alles Besondere durchdringenden und auflösenden Blick einer unbestechlichen Sachlichkeit und überindividuellen Allgemeinheit auf« etc. etc. – Rasmus Nielsen har omsider faaet en alvorlig Konkurrent. *N.Th.*

Franz Grégoire: *Études hégéliennes, les points capitaux du système.* (Louvain 1958, 411 pp., Ed. E. Nauwelaerts).

Studiet af Hegel har i Aarene efter Krigen taget et betydeligt Opsving baade i Tyskland og i andre Lande. Mange nye Oversættelser af hans Værker har set Dagens Lys og adskillige nye Undersøgelser er fremkommet. Medens adskillige af disse er yderst specielle og andre paa forskellig Vis søger at aktualisere Hegels Tankeverden, fremkommer ogsaa enkelte Arbejder, hvis Forfattere sætter sig det – iøvrigt ingenlunde lette Maal, med Støtte hos ældre og nyere Forskere, at genfremstille Hegels filosofiske Lærebbygning saa omhyggeligt og klart, som det vanskelige Emne tillader.

Til denne sidste Gruppe hører den katolske Filosofihistoriker, Professor i Louvain Franz Grégoire, hvis omfattende og solide Værk, der ikke bærer nogen prangende Titel, fremstiller Systemets Hovedtanker.

Med Afstandtagen fra den Tendens, der siden Diltheys berømte Værk om Hegels filosofiske Ungdom har været fremherskende, den nemlig fortrinsvis at studere Hegels Tænkning før Fremkomsten af »Phänomenologie des Geistes«, koncentrerer Grégoire sig om det færdige

System. De enkelte Kapitler i Værket er Bearbejdelser af en Række store Tidsskriftafhandlinger, og som Helhed staar det i nær Sammenhæng med Forfatterens Bog fra 1947 »Aux sources de la pensée de Marx, Hegel, Feuerbach«.

Det første Kapitel i Bogen tjener som Introduktion og giver en generel Karakteristik af Hegels System. I det andet, »L'universelle contradiction«, undersøger Forfatteren de fundamentale erkendelsesteoretiske og metafysiske Spørgsmaal i den hegelske Filosofi, en Undersøgelse, der videreføres i det tredje Kapitel »Idée absolue et panthéisme«, medens fjerde Kapitel omhandler Hegels Lære om den objektive Aand (»La divinité de l'Etat«), og i det afsluttende femte Kapitel sammenfatter Grégoire sin Tolkning af Hegel.

Som Helhed er Grégoires Værk en betydelig Præstation, omhyggelig i Begrebsanalyserne, velafvejet i Syntesen. Forfatterens eget, fra Hegel stærkt afvigende filosofiske Standpunkt, har skærpet hans Opmærksomhed for den ejendommelige hegelske Begrebsdialektik og hindret en ukritisk Tilslutning. Mod Enkeltheder vil der – selv om det i denne Sammenhæng, hvor der kun skal gøres opmærksom paa Bogen, ikke kan ske – kunne rettes Indvendinger. Saaledes er fx Forfatterens Karakteristik af Hegels Panteisme næppe fyldestgørende. *N.Th.*

Heinrich Barth: *Philosophie der Erscheinung, eine Problemgeschichte*, II Teil: Neuzeit. Basel 1959, 634 pp. (Benno Schwabe & Co.).

Dette Værks første Bind blev recenseret i denne Publikations Forløber i 1951.

Værkets Fortsættelse og Fuldendelse har – som man maatte forvente det – varet længe. I syv store Kapitler, uden nogen som helst Underinddelinger, føres Læseren paa en træls Vandring, en Ørkenrejse fra Renaissanceen til den tyske, spekulative Idealisme. Saa interessante Enkeltiagttagelser, der end kan gøres undervejs, maa dog det hele Værk, der samtidig skal være Udtryk for en selvstændig filosofisk Anskuelse (næret baade af Platon og Kant) og en Slags Filosofihistorie, betragtes som noget af et Misfoster. Havde Forfatteren blot skilt det historiske fra det principielle, havde han i Stedet for dette ganske uoverskuelige Værk, skrevet først en historisk Fremstilling af Problemets Historie og dernæst i en anden Bog systematisk fremstillet sit eget Forslag til Løsning af det, der ud fra hans egne idealistiske Forudsætninger er et Problem, saa havde der været Mulighed for at naa betydeligt større Klarhed.

Desværre er selve Hovedbegrebet »Erscheinung« intetsteds i Værket defineret blot taaleligt klart, og ligesom fx Begrebet »Geschichte« (i Omtalen af Hegel p. 573–610) anvendes det i saa vid og vag Betydning, at et hvilket som helst filosofisk Spørgsmaal kan bringes ind derunder.

Iøvrigt er – i Relation til Kierkegaard-Studiet – Forfatterens Kapitel om den tyske Idealisme ikke uden Betydning; men det er kun for viderekomne.

N.Th.

Paul Häberlin: *Das Böse, Ursprung und Bedeutung*. Bern 1960. 133 pp. (A. Francke Verlag).

Den gamle schweiziske Filosof Paul Häberlin har til sit ret omfattende For-

fatterskab føjet en lille Bog om et klassisk, men antagelig uløseligt Problem. Häberlins Filosofi er – af Stegmüller – med Rette karakteriseret som aprioristisk Værensmonisme, og hans rent rationale, deduktive Fremgangsmaade følges ogsaa i hans Bog om det Ondes Oprindelse og Betydning, der nærmest leder Tanken hen paa Spinoza. I det første Kapitel defineres det Onde som »Aktivering egoistischer Absicht im Verkehr«. I det andet hævdes, at det Onde ikke kan skilles fra den individuelle Existens, og at det har ikke blot menneskelig, men universal Betydning. I tredje Kapitel hævdes, at da der intet sker uden gennem individuel Aktivitet, og det Onde hører med til denne Aktivitet, er det Onde uundgaaeligt. I fjerde Kapitel endelig doceres saa den rette menneskelige Holdning til det Onde.

N.Th.

Martin Luther: *Wider den Löwener Theologen Latomus*. Überst. von Rob. Frick. München 1953. 183 pp. (Chr. Chr. Kaiser Verlag).

Luthers Svar paa en nu ellers glemt romersk-katolsk Teologs Stridsskrift er i de seneste Aar blevet Genstand for stigende Opmærksomhed i Forskningen. Baade Regin Prenter (i *Spiritus Creator*, 1944), Sv. Løfeldt (i »Den kristnes kamp«, 1949) og E. Thestrup Pedersen (i »Luther som skriftfortolker«, 1959) omtaler dette Lejlighedsskrift af Luther, skrevet – modvilligt – i Maj-Juni 1521, der i usædvanlig klar Form indeholder Grundtrækkene i Luthers senere saa udførligt, ja vidtløftigt udformede Lære om Synd og Naade, Lov og Evangelium, Retfærdiggørelse og Heliggørelse. Det er ikke uberettiget at

kalde dette Løjlighedsskrift for en kortfattet Dogmatik, og i hvert Fald er det en Forløber for Reformatorens største systematiske Arbejde, Stridsskriftet »Om den trælbundne Vilje« mod Erasmus af Rotterdam.

Ogsaa til Forstaaelse af det principielle Forhold mellem Kierkegaards og Luthers Anskuelse – behandlet bl. a. af Johs. Sløk her i »Kierkegaardiana« (1957, 7 ff.) – er dette Skrift betydningsfuldt, ikke mindst til Belysning af deres uensartede polemiske Situationer.

N.Th.

Max Scheler: Gesammelte Werke Bd.8: *Die Wissensform und die Gesellschaft*, hrsgg. von Maria Scheler. Bern 1960, 536 pp. (Francke Verlag).

Henved Halvdelen af Max Schelers omfattende og vidtspændende filosofiske Forfatterskab foreligger nu i den nye, samlede Udgave, hvoraf de tidligere udkeiten« udkommet i en paalidelig Udkegaardiana«.

Det foreliggende Værk, der udkom første Gang i 1926, stammer fra Schelers sidste Periode, hvor han brød med sine egne tidligere Synspunkter og hævdede en særpræget Udviklingspanteisme. Indflydelsen fra Böhme, Baader, Schelling og Hegel er her mærkbar, og Værket maa i vore Dage siges overvejende at have tidshistorisk Interesse.

N.Th.

Johan Georg Hamanns Hauptschriften erklært, Bd. II »Sokratische Denkwürdigkeiten« erklært von Fritz Blanke. 1959, 191 pp. (Güthersloher Verlagshaus Gerd Mohn).

Endelig efter to Hundrede Aars Forløb er Hamanns »Sokratische Denkwürdig-

givne Bind før har været omtalt i »Kiergave, forsynet med fortrinlig Indledning og meget fyldige Oplysninger og Forklaringer af Fritz Blanke.

Ejendommeligt er det, at dette lille Skrift – hvorom jeg har skrevet udførligere i »Dansk teologisk Tidsskrift« 1960 – aabenbart er skrevet før Hamann havde læst de antikke Kilder til Sokrates. Dets Sigte er paa eengang privat og principielt, idet han for det første vilde gøre op med Berens og Kant og for det andet, gennem sin Skildring af Sokrates, Oplysningstidens Skytspatron, angribe Tilliden til Fornuften, i hvis Sted han vilde sætte Troen – i almindelig, ikke i særlig kristelig Forstand. Vigtigere er det, at Hamann her spillede Hume ud mod Kant.

Det er lykkedes den lærde og taalmodige Udgiver at opklare langt de fleste af de mange Vanskeligheder, som findes i Skriftet, og i Indledningen giver han en interessant Redegørelse for de forskellige Tolkningsforsøg og for den Indflydelse, som Hamanns Skrift har øvet i Eftertiden.

Blot en enkelt Bemærkning til dette sidste Punkt: Udgiveren siger, at Hamann har haft Betydning for Kierkegaard, hvilket er ubestrideligt. Han skriver (p. 39), at Kierkegaard i sit første Skrift (det var nu det andet) skrev om Sokrates; men »ob Kierkegaard schon damals mit Hamanns Schriften bekannt war und ob die Wahl dieses Stoffes auf den Einfluss des Magus zurückgeht, scheint nicht festzustehen«, og han siger, i en Note, at jeg ikke siger noget derom i min Afhandling »Incontro di Kierkegaard e Hamann« fra 1957. Denne Oplysning er forkert, thi hele sidste

Afsnit deri omhandler netop Kierkegaards Læsning af Hamann fra 1836 og fremefter.

N. Th.

*

Pastor Villads Christensen har i den senere Tid udgivet nogle af de Foredrag, han ved forskellige Lejligheder har holdt i Søren Kierkegaard Selskabet, hvorfra deres Indhold vil være kendt af flere.

I 1959 udkom saaledes baade hans »Søren Kierkegaard og Frederiksberg« (Rosenkilde og Bagger) og hans »Søren Kierkegaards Motiver til Kirkekampen« (i »Søren Kierkegaard Selskabets Populære Skrifter«, Munksgaard) og i 1960 er kommet »Søren Kierkegaard i Lyset af Shakespeares Hamlet« (Rosenkilde og Bagger).

Forfatterens store Fortrolighed baade med Kilderne og med Litteraturen til de Emner, han behandler, er velkendt, hans Hovedsynspunkter ligesaa. Nogle Enkeltheder derimod kan der være Grund til at betragte lidt nøjere.

Det mest bemærkelsesværdige i den førstnævnte Bog er Behandlingen af Spørgsmaalet, hvorfor Kierkegaard ventede i flere Maaneder efter Mynsters Død og Martensens Tale over ham som Sandhedsvidne med sit Angreb? Mynster døde 30. Januar 1854, Martensens Tale udkom 15. Februar, A. S. Ørsted satte Martensens Udnævnelse til Sjællands Bispestol igennem 15. April; men Kierkegaards Angreb kom først 18. December. Villads Christensen peger nu paa det utvivlsomt rigtige, at Kierkegaard, for ikke at faa sin Sag hæmmet eller forplumret ved en eventuel Injurisag, ventede med sit Angreb indtil Ministeriet Ørsted maatte gaa efter et Mis-

tillidsvotum 3. December og blev afløst af Ministeriet P. G. Bang, med Hall, der boede paa Ny Bakkegaard som Nabo til Kierkegaards Svoger Ferdinand Lund paa Gl. Bakkehus, som Kultusminister. At Kierkegaard saa aabnede sit Angreb i »Fædrelandet« den 18. December, netop samme Dag som der var berammet et Fakkeltog til Kongen som Tak for Ministeriet Ørsteds Afgang, er næppe nogen Tilfældighed, hvilket da ogsaa fremgaar, som Villads Christensen fremhæver, af »Følgebladet« til »Dette skal siges...« fra 24. Maj 1855. Det var af politiske Grunde, at Kierkegaard trak Tiden ud for sit Angreb.

I Bogen om Motiverne til dette Angreb betones især Kontinuiteten i Kierkegaards Holdning, Paaskeoplevelsen 1848, Mynsters og Martensens officielle Holdning – og til Forskel derfra deres private Udtalelser (Mynster i Bjørn Kornerups Udgave af Visitatsdagbøgerne, Martensen især i Brevene til Gude, ligeledes udgivne af Bjørn Kornerup.). Begge saa og vurderede de samme kirkelige Tilstande som Kierkegaard, men foretog sig officielt lidet eller intet for at ændre dem og indrømmede, overfor Kierkegaard og Offentligheden, intet. – Blandt danske Kirkehistorikere er Villads Christensen og P. G. Lindhardt de eneste, der har søgt at forstaa og ikke blot fordømme Kierkegaards Kirkekamp.

Bogen om Kierkegaard i Lys af Shakespeares Hamlet er elegant, men burde nok snarere have heddet Shakespeares Hamlet i Lys af Kierkegaard. Der drages en vidtgaaene Parallel mellem de to. De hævdes at være af samme psykologiske Type, have Skæbnefællesskab osv., og endelig sluttet, at »Kierkegaard

selv og hans Samtid ved Høedts Fremstilling af Hamlet [14. Nov. 1851] oplevede en Identifikation af S. K. og Hamlet, saa man maa have Lov til at sige, at S. K. vandrede over Brædderne paa det kongelige Theater i Hamlets Skikkelse.« (p. 48). *N.Th.*

*

I stigende Omfang udkommer baade i Udlandet og i Danmark enkelte Skrifter af Kierkegaard og Udvalg fra Forfatterskabet og de efterladte Papirer i Billigudgaver, ofte forsynet med Indledninger og Noter.

Allerede i 1943 udgav Søren Holm og Knud Jensenius et mindre Udvalg af Søren Kierkegaard til Brug ved Religionsundervisningen i Gymnasiet. En noget ændret 2. Udgave har Søren Holm alene udgivet 1961 (125 pp., Gyldendal) og forsynet med en ret fyldig Indledning og et lille Litteraturudvalg af nordiske Bøger om Kierkegaard. Man savner deri bl. a. Dr. Malantschuks Indførelse fra 1953. Selve Udvalget er naturligt præget af Bogens Formaal og belyser saaledes væsentligt Kierkegaards Kristendomsforstaaelse; men baade den æstetiske og etiske Part er dog repræsenteret ved velvalgte Afsnit. Korte Noter ledsager Teksten.

*

I Serien »Gyldendals Uglebøger« har Forfatteren Villy Sørensen udgivet »Begyret Angst« med Indledning og Noter (238 pp., 1960, 3. Opl. 1961). Udgiverens Indledning og Oplysninger er populært skrevne, gennemgaaende ikke dilettantiske, og det er lykkedes ham at give flere rammende Karakteristikker af vanskelige Teorier. Indlednin-

gen er dog beklageligvis flere Steder mere præget af journalistisk Flothed end af Præcision, og et enkelt Sted – i Skildringen af Græciteteten (p. 17) – siges det, ganske forkert, at »grækerne mangler forestillingen om, at mennesket ikke blot er et timeligt, men også et evigt væsen«. Man skulde efter dette ikke antage, at Forfatteren har læst blot en enkelt platonisk Dialog, skønt han flere Steder i sine Oplysninger henviser til Platon. Den sidste Sætning i Indledningen er ganske paafaldende. Der staar: »til Hegels skrifter henvises ikke, da ingen alligevel læser Hegel.« Rent bortset fra, at Hegels samlede Værker i den sidste Menneskealder er udkommet i to forskellige Udgaver (Glockners og Lasson-Hoffmeisters) og de enkelte Bind deri i adskillige Oplag, og at alle Hegels Hovedværker i den sidste Snes Aar er blevet oversat til Engelsk og Fransk, hvilket just ikke tyder paa, at ingen læser Hegel, saa vilde det dog under alle Omstændigheder have været hensigtsmæssigt baade at henvise til og citere den Filosof, som Kierkegaard ofrede saa megen kritisk Opmærksomhed. I Kommentaren har da Forfatteren heldigvis ogsaa brudt sit Princip og meddele flere Citater fra Hegel i Oversættelse og giver enkelte Henvisninger. Kommentaren er iøvrigt gennemgaaende fortrinlig. Kun en enkelt, ganske upræcis og vildledende Karakteristik (af Schleiermacher) er bemærket (p. 220).

*

I Serien »Bücher des Wissens« (Fischer Bücherei, Frankfurt a. M., 1959, 224 pp.) er som Licensudgave fra Jakob Hegner Verlag udkommet Walter Rests Oversættelse af »Sygdommen til Døden«

sammen med Günther Jungbluths Oversættelse af »Frygt og Bævne« med Efterskrift af Hermann Diem og mine Noter.

*

Jørgen Bukdahl har i sit lille Skrift »Søren Kierkegaard, hans Fader og Slægten i Sædding« (Dansk Hjemstavns Forlag, Ribe 1960, 47 pp.) sammenfattet Vald. Ammundsens, Carl Weltzers, Sejer Kühles og andre biografiske Forskninger i en uprententios, sympatisk Skildring .

Et enkelt Træk kan der være Grund til at gøre opmærksom paa: Hans Brøchner fortæller i sine bekendte »Erindringer om Søren Kierkegaard« (Steen Johansens Udg., 1953, 39-40), hvorledes Kierkegaard under sit Besøg i Sædding kørte fra Læreren og Skolebørnene, der havde stillet sig op for at synge en Lejlighedssang til hans Ære, og man har ofte fundet Kierkegaards Optræden arrogant og hjerteløs. Bukdahls utvivlsomt rigtige Forklaring er den, at Læreren (Kirkebye) havde voldt Kierkegaards Fader betydelige Kvaler (i Forbindelse med det Legat Michael Pedersen Kierkegaard havde stiftet for Sognet), og Kierkegaard vilde nu tage en Slags Revanche over den nu saa underdanige Degn (cf. Pap. III A 81).

N.T.b.

*

Professor Ernani Reichmann, der i nogle Maaneder har opholdt sig her i Landet for Studiernes Skyld, har paa sit eget Forlag i Curitiba i Brasilien, udsendt en Oversættelse til Portugisisk af Dr. Malantschuks Introduktion til Kierkegaards Forfatterskab. Samtidig har

han udsendt første Del af en kortfattet Kierkegaard-Biografi og planlagt Oversættelser af flere danske Afhandlinger.

*

Under Titlen »Sören Kierkegaard, der Einzelne und sein Gott« har Professor Walter Rest i Münster i. W. paa Herder-Forlaget i Freiburg i. B. udgivet et kyndigt Udvalg af Kierkegaard, til hvilket han har skrevet en ret omfattende, fortrinlig Indledning.

*

Helge Ukkola har paa Finsk udgivet et større Værk »Eksistoiva ihmisen...« med den engelske Undertitel »Existing Man, the problem of man as presented in Søren Kierkegaard's thought« (Helsinki 1961, 300 pp.). Til Slut i Bogen findes et ret fyldigt Résumé paa Engelsk.

*

Enrico Castelli, Direktør for det filosofiske Institut ved Roms Universitet, der for nogle Aar siden udgav det tidligere omtalte Værk om Kierkegaard og Nietzsche, har paa Fransk udgivet sin »L'énquête quotidienne« og paa Tysk sin »Einführung in eine Phänomenologie unserer Zeit«, hvilket er Undertitlen paa »Die versiegte Zeit«.

*

Ernani Reichmann har fortsat sit filosofiske Forfatterskab med »Ensaio de existencia« (Curitiba 1960).

*

To filosofihistoriske Hovedværker om den tyske Idealisme er udkommet i uforandret Skikkelse, nemlig afd. Nicolai Hartmanns »Die Philosophie des deut-

schen Idealismus« (Berlin 1960, Walter de Gruyter & Co.), og Richard Kroners »Von Kant bis Hegel« (Tübingen 1961, J. C. B. Mohr). Paa The Westminster Press i Philadelphia har Rich. Kroner i tre Bind udgivet »Speculation and Revelation in the History of Philosophy«, hvor han i sidste Bind bl. a. omtaler Hegel og Kierkegaard.

*

Johs. Sløk har udgivet en kortfattet, populær Fremstilling af Kierkegaards Liv og Tanker: »Søren Kierkegaard« (København 1960. 99 pp. G. E. C. Gad).

*

Arild Christensen har publiceret sin Afhandling »Titanismus bei Grabbe und Kierkegaard« i »Orbis Litterarum« 1959, 184–205.

*

F. J. Billeskov Jansen har i »Revue de l'Université de Bruxelles« (1961, Avril-Mai) publiceret sin Afhandling »Les grand romans philosophiques de Kierkegaard«. Heri er – for første Gang paa Fransk – oversat den navnkundige Passage fra Poul Møllers Udødelighedsafhandling, som Kierkegaard strax bed Mærke i (Pap. II A 17).

*

I det af Hal Koch redigerede Samleværk »Et Kirkeskifte, Studier over brydninger i dansk kirke- og menighedsliv i det 19. århundrede«, 1960, findes to Bidrag om Kierkegaard. Det ene, af G. Bülow-Olsen, om »Kierkegaard og kir-

kekampen«, det andet, af Hal Koch, om »Kirkekampen og Kirken«.

*

Henning Schrøer, nu Præst ved den tyske, evangelisk-lutherske Menighed i København, har publiceret »Die Denkform der Paradoxalität als theologisches Problem« (Göttingen 1960), hvori 3. Kapitel (p. 55–97) omhandler Kierkegaard, oftest i ret nær Tilknytning til H. Diems Forstaaelse.

*

Masaru Otani har – efter Hjemkomsten fra sit Studieophold i København – foruden adskillige Afhandlinger og mindre Skrifter nu fuldført sin kommenterede Oversættelse af »Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift«, der er udkommet i to Bind 1959–61.

*

Professor Cornelio Fabro har i Samleværket »L'existence de Dieu« (Casterman, Tournai, 1961) p. 37–47 publiceret sin Afhandling »L'existence de Dieu dans l'oeuvre de Kierkegaard«.

*

Dr. G. Malantschuk har publiceret sin Undersøgelse »Problemer omkring Selvet og Udødeligheden i Søren Kierkegaards Forfatterskab« i »Dansk teologisk Tidsskrift« 1961, 167–80.

*

Dr. phil. G. Malantschuk har udgivet »Gjentagelsen« med Indledning og Noter, Kbh. 1962 (Hans Reitzel).

»Frygt og Bæven« har jeg selv udgivet med Indledning og Noter, 1961 (Gyldendal).

*

»Afsluttende uvidenskabelig Efter-skrift« har jeg ligeledes udgivet, med Indledning og Kommentar i et særskilt Bind, 1962 (Gyldendal).

*

Under Redaktion af Howard A. Johnson og Niels Thulstrup er udkommet »A Kierkegaard Critique«, en Samling Afhandlinger om Kierkegaard i engelsk Oversættelse, New York 1962 (Harper & Brothers).

I Oversættelse ved Howard Hong er udkommet min indledede og kommenterede Udgave af »Philosophiske Smuler« paa Engelsk (Princeton University Press).

*

Howard og Edna Hong har paany oversat Kierkegaards »Kjerlighedens Gjerninger« (Harper & Brothers).

*

Professor Masaru Otani har meddelt, at det i 1960 stiftede japansk-danske Selskab, hvis Præsident er Direktør for Skibsværftet Hitachi, Matsubara, nu har henvend 100 Medlemmer. Det japanske Kierkegaard-Selskab fortsætter sit Arbejde med Foredrag og Udgivelser.